

УДК: 343.3

V. Sergiichuk

THE CONCEPT OF A STATE SECRET AND PROTECTION OF INFORMATION CONSTITUTING A STATE SECRET AT THE TIME OF THE KYIVAN RUS

В. Сергійчук

*аспірант кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ І ЗАХИСТ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВИЛИ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ, ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Постановка проблеми. Недарма легендарний британський прем'єр-міністр Уїнстон Черчилль сказав: «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Напевне, неважливо чи в X, чи у XX столітті це відбувається. Часи змінюються, а цінність інформації залишається вічною. Поняття державної таємниці, її складових і способів захисту було предметом багатьох досліджень. Проте жодне дослідження не буде комплексним, якщо не досліджувалося існування того чи іншого поняття, події чи явища в історичному аспекті, з моменту його виникнення і аж до становлення. Саме тому для розуміння поняття захисту відомостей, що становлять державну таємницю в сучасній Україні, виникає необхідність дослідження його витоків з моменту виникнення першої форми української державності — Київської Русі, вперше згаданої легендарним літописцем Нестором понад вісім століть тому у «Повісті минулих літ».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням поняття та захисту відомостей, що становили державну таємницю за часів Київської Русі, присвячені праці таких відомих науковців, як О.Є. Архипов, Б.В. Бернадський, О.В. Ботвінкін, А.М. Гуз, М.Ф. Котляр, О.Є. Муратов, В.А. Олійник та ін.

Метою статті є комплексне дослідження захисту відомостей, що становили державну таємницю за часів Київської Русі.

Основні результати дослідження. Процес формування та розвитку відомостей, що становлять державну таємницю, у своєму розвитку пройшов складний шлях, розпочавшись за перших форм виникнення цивілізацій, тривав за часів Київської Русі та продовжує удосконалюватись у наші дні.

Віднесення тієї чи іншої інформації до відомостей, що становлять державну таємницю, залежить від особливостей розвитку держави того часу. Відомі наукові видання світу називають Київську Русь першою слов'янською державою [17, с. 1], середньовічною східною слов'янською державою [18, с. 22],

християнською державою [19, с.10], язичницькою державою [20, с. 48], а також східно-християнською державою [21, с. 8].

Зважаючи на той факт, що існування держави Київська Русь припадає на часи Середньовіччя, це визначає певні характерні риси державної таємниці того часу. Перш за все варто наголосити на тому, що поняття «відомості, що становлять державну таємницю» як такого за часів Київської Русі не було. Дана дефініція визначалась як таємна інформація, таємниця, державний секрет тощо.

Для з'ясування особливостей вказаного поняття необхідно розглянути історичний аспект віднесення відомостей до державної таємниці за часів Київської Русі.

Організація воєнних походів, розробка стратегій і тактик нападу, організація та дислокація війська під час походу й подальшого правління на завойованих землях були відомостями, які вимагали секретності та нерозголошення. Саме від захищеності цієї інформації залежала перемога в тій чи іншій битві та подальше майбутнє держави. Дану точку зору підтримують українські вчені О.Є. Архипов та О.Є. Муратов, які зауважують, що саме існування таємних відомостей історично пов'язувалося з існуванням ворога. Спочатку карались будь-які зносини з ворогом, причому зміст повідомлень, що супроводжував ці зносини, для визначення злочинності діянь значення не мав [1, с. 67].

У ті часи вже існували певні категорії відомостей, збереження яких у таємниці було необхідною передумовою успішного державного функціонування. Цілком зрозуміло, що влада намагалась запобігти їх поширенню. Як правило, відомості, що потребували захисту, переважно стосувались військової справи або питань державної політики [8, с. 80].

Одним із яскравих прикладів історії про знання відомостей, що становлять державну таємницю, є завоювання київським князем Аскольдом Константинополя у 860 році.

Історики відзначали, що напад русів на Константинополь припав на час великих труднощів у суспільному та політичному житті візантійської імперії. Араби тиснули на неї і з Заходу, і зі Сходу. Напередодні навали флоту Аскольда імператор повів 40-тисячне військо вглиб Малої Азії назустріч цьому ворогові. Одночасно він послав майже увесь свій флот до острова Крит для боротьби з піратами, що стали тоді господарями Середземного моря і дошкуляли візантійським торговельним кораблям. Історики звернули увагу також на те, що велетенський залізний ланцюг на численних поплавках (зазвичай він перегороджував шлях до Золотого Рогу) того дня, коли руські лодії наближались до Константинополя, не був напнутий, і тому Аскольдові човни безборонно увійшли до бухти. Здається, це єдиний випадок в історії Візантії, коли з невідомої причини ланцюг не був піднятий при наближенні ворожих суден. Названа щойно обставина, а також вибір Аскольдом надзвичайно сприятливого моменту для атаки на Царгород, дали привід ученим вважати, що київський князь перед походом зумів зібрати важливу політичну і воєнну інформацію. На таку думку наводять слова Никонівського літопису, що руси знали про відсутність імператора з військом у Царгороді. З цього можна зробити висновок, що Аскольдові було відомо й те, що в Золотому Розі не було візантійських кора-

блів, озброєних страшним «грецьким вогнем» — трубами, з яких під тиском викидали на 40—50 метрів підпалену суміш нафти, сірки і ще чогось [10, с. 80].

Саме точне знання відомостей, які становлять державну таємницю та охороняються від найменшого витоку (відомостей щодо плану військових походів, інформації щодо залученого війська до походу та відсутності належного захисту Константинополя) дозволили Аскольдові легко проникнути в це місце.

Зважаючи на те, що основним видом діяльності за часів існування Київської Русі була військова справа, відомостями, що становили державну таємницю в той час, була також інформація про плани ворожих держав. Насамперед тому, що війна була на той час головним і загальновизнаним засобом ведення зовнішньої політики будь-якої держави, а тому і захист військової інформації був головним у політиці Олега, Ігоря, Святослава, Ярослава та княгині Ольги. Князі, йдучи в похід, намагалися приховати інформацію про кількість війська і напрям головного удару. Ворог, який не знав точної кількості військ, не міг адекватно реагувати на небезпеку, а заздалегідь розпущені чутки, перебільшення і неправдива інформація спричиняли паніку. Підтвердженням цього є свідчення слов'янських літописців і грецьких хроністів Льва Диякона, Скіліци, Зонари з приводу походу Ігоря в 941 р. на Візантію, називаючи неймовірну цифру руського війська, розміщеного на 10 тис. кораблів. Це означало, що на них сиділо 400 тис. осіб, хоча навряд чи таке могло бути, оскільки навіть в XII ст. більше 20—30 тис. Русь не виставляла. Насправді в той похід вирушило декілька сотень лодій-однодеревок, на яких могло сидіти не більше 10 тис. осіб. Цей похід ілюструє ще один аспект захисту військової інформації. У стані візантійської ескадри була невідома русам зброя «грецький вогонь», про яку нічого не знали останні, і яка вирішила результат битви, оскільки новинки чи винаходи військової техніки також охоронялися державою, бо могли серйозно вплинути на результат битви, політичне становище в державі тощо [5, с. 136].

Могутня у військовому відношенні Київська держава стала величезною лабораторією, де удосконалювалася військова справа, видозмінюючись під впливом різних сусідів, але не втрачаючи національної основи. Її збройово-технічний бік «вбирав у себе іноземні елементи, утворюючи унікальний симбіоз, що дозволяв різних ворогів перемагати різною зброєю» [2, с. 38].

Завдяки стрімкому розвитку військової справи відомостями, що становили державну таємницю, була також інформація про військові винаходи, у тому числі військовий транспорт.

Літопис зафіксував факт, який свідчить про унікальний винахід бойового корабля, здійснений Ізяславом. У 1151 р. під час бою на Дніпрі князь Ізяслав, за словами літопису, «... исхитрил... ладьи дивно: беша бо в них гребыми гребуть невидимо, токмо весла видети, а человек баше невидети, бяхуть бо ладье покрыты досками, бяхуть же борцы стояте горе в обрнях и стреляюще, а кормника два беша, один на корме, а другой на носе» [13, с. 198]. Цікаво, що за цим описом насад нагадує візантійський дромон, де гребці розташовувались під помостом. Не виключено, що насад являв собою якусь військову модифікацію річкового судна, створену на підставі візантійських аналогів. Це була та ж добре відома лодія, але з двома важливими вдосконаленнями. Перше —

покриття з дощок, що є немовби бронею, яка захищає гребців від стріл, друге — подвійне управління, на носі і на кормі, що підвищувало маневреність лодії в бою. Потрібно відзначити, що два рульових весла на носі і на кормі не були чимось незвичайним. Ще Тацит відзначав подібну особливість у суден свеонів. Два керма значно підвищували маневреність суден, дозволяючи швидко міняти напрямлення руху й оперативно реагувати на появу підводних каменів і мілин [14, с. 213]. Лодії князя Ізяслава — подальший етап розвитку флоту в Київській Русі, досвід бойових дій якого став базою для розвитку військово-морського мистецтва Русі надалі [11, с. 42].

Окрім військових відомостей, державну таємницю за часів Київської Русі становили також таємні домовленості. Яскравим прикладом таких таємних домовленостей, які вдалося зберегти до наших часів, були перемовини Ізяслава у XII столітті з Всеволодом.

Вступивши на переяславський стіл, Ізяслав одразу ж почав діяльну підготовку до оволодіння Києвом. З цією метою він у 1143 р. рушив до Юрія Довгорукого в Суздаль, а потім і до братів Святополка й Ростислава — відповідно до Новгороду і Смоленська. Переговори із суздальським князем не дали бажаних результатів, оскільки Юрій сам не полишав надії стати київським князем; брати Святополк і Ростислав Смоленський обіцяли всіляку підтримку. З Всеволодом Ізяслав вів подвійну гру: підтримував з ним добросусідські взаємини і в той же час таємно домовлявся з київськими боярами про їх відступництво від Ольговичів [15, с. 116]. Інформація щодо таких домовленостей була суворо конфіденційною, відомою лише найближчому оточенню князя та не дійшла до наших часів.

Військова слава й таємні домовленості із Ярославом Галицьким відіграли надзвичайно важливу роль в ході завоювання Мстиславом Ізяславичем Києвом. Як свідчить історія, слава Мстислава, переможця половецьких ханів, була настільки великою, що йому не знадобилося жодних зусиль, щоб заволодіти Києвом. Усі його супротивники зачинились у Вишгороді. Обложені військом Мстислава, вони змушені були відмовитися від надмірних територіальних претензій [15, с. 119—120].

Ще одним прикладом князівських домовленостей на державному рівні стали домовленості між Ярославом Ізяславичем і Святославом Всеволодовичем в 1173 р. проти новгород-сіверських князів.

В умовах, коли провідні політичні діячі Русі були зайняті внутрішніми справами у своїх князівствах, на київський стіл у 1173 р. сів Ярослав Ізяславич. Святослав негайно заявив претензії на частку володінь у Київщині, а на випадок відмови великого князя загрожував війною. Святослав, швидко зібравши війська Ольговичів, вчинив наїзд на Київ і вигнав звідти Ярослава. Через 12 днів він сам залишив Київ та повернувся до Чернігова, чим викликав здивування сучасників та істориків. Святослав визнав великокнязівські права Ярослава і відмовився від претензій на частку в Київщині. Після цих подій Святослав та Ярослав разом виступають проти новгород-сіверських князів. Особливий інтерес становить грамота чернігівського князя, в якій він пише про існування між ним і Ярославом угоди про наділи в Київській землі

[15, с. 128—129]. Вочевидь саме ці домовленості між князями запобігли війні між ними та посприяли їх об'єднанню.

В.А. Олійник влучно зауважує, що домовленості між князями не завжди були вигідними для держави, однак їх укладення забезпечувало мир та стабільність на підлеглих територіях, оскільки сусідні держави могли її використати на свою користь [12, с. 158].

Зважаючи на те, що період існування Київської Русі на українських землях характеризується відсутністю внутрішньої єдності, внутрішнім розбратом і постійними міжусобними війнами за крісло правителя, відомостями, що становили державну таємницю, також була інформація про напади, що готували один на одного князі.

Святополк, дізнавшись про напад Ярослава, не маючи сильного війська, ні любові підданих, яка рятує монарха в дні небезпеки, втікає з Києва до печенігів, просити їхньої допомоги. Ті, у свою чергу, завжди готові спустошити руські землі, переходять її кордони і наближаються до берегів Альги. Розпочалася жорстока битва. Вірна новгородська дружина прагнула краще вмерти за Ярослава, аніж скоритися його братові. Надвечір битви Святополк залишив своє розбите військо і пустився навітьки. Він попрямував до Польщі, де не посоромився знову скористатися милістю свого тестя і закінчив своє життя десь у богемських пущах. Ярослав увійшов до Києва і, за словами літопису, витер піт з чола разом з хоробрим своїм військом, заслуживши сан великого князя Руського. Проте міжусобні війни на Київських землях ще не припинились [7].

Численні писемні пам'ятки свідчать про велику роль розвідки у функціонуванні давньоруської держави. Симптоматичним є те, що одна з перших писемних згадок про Русь пов'язана саме з розвідувальною діяльністю. Вона зафіксована у так званих «Бертинських анналах» і припадає на 839 рік. Тоді до короля Людовіка Благочестивого прибули послы народу рос, які їздили в Константинополь за дорученням свого кагана. Візантійський імператор просив про сприяння у їх поверненні на Батьківщину. Втім Людовік запідозрив, що має справу із шпигунами. І в подальші роки завдяки добрій поінформованості про сусідів Русь змогла утвердитись на міжнародній арені, знищити Хазарський каганат та ряд інших ворожих держав. Тож не дивно, що, здобуваючи перемоги завдяки розвідці, на Русі, у свою чергу, звертали увагу на захист власних секретів [3, с. 57].

Проте М.Ф. Котляр досить влучно зазначає, що для доби Середньовіччя не варто говорити про справжню розвідку: організовану і цілеспрямовану структуру, що діяла постійно і систематично, як це відбувалося в нові часи. Отже, самі терміни «розвідка», «розвідники» стосовно часів Київської Русі є вельми умовними, тому варто користуватись іншими: «вивідування», «вивідачі», в окремих випадках — «лазутчики» і «шпигуни», а також «інформатори» [9, с. 50]. Дану точку зору поділяє О.В. Ботвінкін, який зауважує, що майже до середини ХІХ ст. у світовій практиці не існувало спеціальних розвідувальних служб, які цілеспрямовано займалися б протягом тривалого часу збиранням та аналізом інформації за певними галузями в інших країнах. Окремі розвідувальні операції здійснювались тільки під час проведення військових кампаній [4, с. 83].

Дуже велика увага приділялась у Русі вибору осіб, які були найбільш наближені до правлячої верхівки, а тому знали державні таємниці.

У Київській Русі (IX—XIII ст.) всі військові та політичні рішення приймалися особисто великим князем на раді з «найближчими людьми». Князь керував військом, таємною дипломатією та розвідкою, укладав політичні союзи, організовував збирання інформації про супротивника. Вигідних умов торгівлі із сусідніми державами (торгівля країни визначала зовнішню політику київських князів). Для ведення розвідки князь призначав спеціальних людей з числа дружини. Вони займалися добуванням інформації про супротивника, дослідженням місць для стоянки війська, розвідкою доріг, до їхніх обов'язків входило також і спостереження за супротивником під час бойових дій. У тогочасній мові поняття, що відносяться до розвідки, позначалися такими словами, як «спостерігачі» (розвідники, що засилалися князем у стан супротивника як у мирний, так і у військовий час) і «просоки» (окремі воїни або військові загони, що стежили в період бойових дій за пересуванням і розташуванням ворожого війська). Пересування своїх військ прикривали за допомогою спеціальних частин, які називалися сторожами. Вони виконували функції авангардів, роз'їздів, аванпостів, розвідників. Слово «сторожа» зустрічалося і в значеннях несення сторожової служби, охорона, застава, наглядовий пункт. Сторожі йшли далеко попереду від основного війська, охороняючи його і намагаючись отримати інформацію про наміри противника, взявши «язика» (тобто полоненого, від якого можна було отримати інформацію про наміри, рух і чисельність противника). Крім сторожі, розвідку проводили також «зажитники», які займалися питаннями постачання війська [16, с. 8—9].

Вибір осіб, яким довірялися державні таємниці, був переважно родовим, сімейним. З цього приводу науковці стверджували, що на Русі «найбільш могутнім приватним союзом в усіх суспільних колах» був союз родовий і він був завжди «на першому плані» [6, с. 44].

Варто також звернути увагу на методи захисту державних таємниць у Київській Русі. Б.В. Бернадський зазначає, що першим кроком захисту був контроль за чужоземцями і припинення їх контактів з реальними або можливими секретоносцями. Крім того, секретоносців і тих, кому таємниця доручалась тимчасово, завжди було мало. Коло таких осіб розширювалось лише у крайньому випадку. Пізніше набирав силу стародавній інститут присяги (клятви) [3, с. 58].

Розвиток форм захисту відомостей, що становлять державну таємницю, змінювався разом із розвитком держави та колом відомостей, що становили державну таємницю.

Висновки. Отже, державна таємниця за часів Київської Русі — це секретна інформація, яка включала в себе відомості у сфері оборони, зовнішніх відносин і внутрішніх справ, а саме: інформація щодо воєнних походів, розробка стратегій і тактик нападу, організація та дислокація війська під час походу й подальшого правління на завойованих землях, інформація про розташування, укріплення й забезпечення продовольством і спорядженням міст, відомості щодо таємних домовленостей та розподілу впливу на окремі землі Київської

Русі, розголошення яких могло завдати шкоди безпеці й територіальній цілісності Київської Русі, призвести до війни чи економічного занепаду, а також зміни правителя та яка була відома лише найближчому оточенню правлячої верхівки та довіреним особам.

Захист відомостей, що становили державну таємницю за часів Київської Русі, можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на:

- надання певній інформації статусу таємної та запровадження обмежень на її поширення;
- збереження секретної інформації щодо оборони, зовнішніх відносин і внутрішніх справ Київської Русі, а також кожного окремого князівства;
- недопущення розголошення таємної інформації ворожим державам.
- підбір осіб, яким буде відома інформація, що становить державну таємницю;

Ознаки державної таємниці:

- сама таємниця завжди була переважно військового характеру;
- зазвичай не мала формалізованого вираження і не була консолідованою, переважно виражалася в усній домовленості князя та його довірених осіб;
- була конкретною, або «одноразовою», до закінчення певної бойової дії;
- не мала ступенів секретності, вся була таємною;
- примітивність способів її захисту;
- не мала публічного писаного покарання за її порушення;
- була спрямована на захист миру та процвітання держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Архипов О.Є., Муратов О.Є.* Критерії визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення інформації, що охороняється державою: монографія / О.Є. Архипов, О.Є. Муратов. — К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2011. — 195 с.
2. Арциховский А.В. Археологические данные по варяжскому вопросу // *Культура древней Руси*. — М., 1966. — С. 36—41.
3. *Бернадський Б.В.* Захист важливих відомостей в українських землях в архайчний період // *Безпека інформації*. — №1. — 2012. — С. 55—63.
4. *Ботвінкін О.В.* Система охорони державної таємниці в Україні. Історичний аспект // *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. — №2 (13). — 2006. — С. 83—88.
5. *Гуз А.М.* Історія захисту інформації в Україні та провідних країнах світу: Навч. посібник / А.М. Гуз. — К. : КНТ, 2007. — 260 с.
6. *Зданович А.А., Васильєв И.И.* Спецслужби в зеркале социологии // *Труды общества изучения истории отечественных спецслужб* / А.А. Зданович, И.И. Васильев. — М., 2005. — Т. 2. — С. 7—51.
7. Київський князь Ярослав Мудрий і піднесення Русі [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <https://superbotanik.net/referati/referaty-po-istorii/referat-ki%D1%97vskij-knyaz-yaroslav-mudrij-i-pidnesennya-rusi>.
8. *Князєв С.О., Ботвінкін О.В., Колєснік О.А.* Генезис системи охорони державної таємниці на території України. Аналітичний огляд. — К. : Видавництво НА СБ України, 2005. — 88 с.

9. *Котляр М.Ф.* Розвідка на Русі в XII – XIII ст. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. — 2007. — №16 (1). — С. 50–60.

10. *Котляр М.Ф.* Розвідувальна діяльність у Київській Русі // Воєнна історія. — № 2. — 2002. — С. 82.

11. *Лапин Н.А.* Военное и военно-морское искусство Киевской Руси IX–XII веков. — М., 1950. — С. 42.

12. *Олійник В.А.* Кримінально-правовий чинник у захисті державної таємниці: сутність, еволюція // Юридичний науковий електронний журнал. — № 3. — 2015. — С. 156–158.

13. Полное собрание русских летописей. — СПб., 1851. — Т.5. — 276 с.

14. *Сорокин П.Е.* О некоторых тактических приемах борьбы на воде в Древней Руси // Раннесредневековые древности Северной Руси и ее соседей. — СПб., 1899. — С. 211–215.

15. *Толочко П.П.* Київська Русь / П.П. Толочко. — К. : Абрис, 1996. — 359 с.

16. *Уривалкін О.М.* Таємниці розвідок (діяльність таємних спецслужб на території України). — К. : КНТ, 2007. — 352 с.

17. The Early History of Kyiv [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://press.princeton.edu/chapters/s5285.pdf>.

18. *Plokhyy Serhii* The origins of the Slavic Nations / Serhii Plokhyy. —Cambridge. 2006. — P. 379.

19. Sermons and rhetoric of Kievan Rus' [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Illarion_Kyivskyi/Sermons_and_rhetoric_of_Kievan_Rus_ahnl.pdf

20. Zaroff R. Organized Pagan Cult in Kyivan Rus'. The invention of foreign elite or evolution of the local tradition? // *Studia Mythologica Slavica* II. — 1999. — P. 47–76.

21. The Historiographical and Archaeological Evidence of Autonomy and Rebellion in Chersōn: a Defense of the Revisionist Analysis of Vladimir's Baptism (987–989) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://etheses.bham.ac.uk/4865/9/Feldman13MRes_redacted.pdf.

REFERENCES

1. *Arkhyrov O.Ye., Muratov O.Ye.* Kryterii vyznachennia mozhyvoi shkody natsionalni bezpetsi Ukrainy u razі rozgholoshennia informatsii, shcho okhoniaietsia derzhavoiu: monohrafiia / O.Ye. Arkhyrov, O.Ye. Muratov. — K. : Nauk.-vyd. viddil NA SB Ukrainy, 2011. — 195 s.

2. *Arcihovskij A.V.* Arheologicheskie dannye po varjzhskomu voprosu // Kul'tura drevnej Rusi. — M., 1966. — S. 36–41.

3. *Bernadskiy B.V.* Zakhyst vazhlyvykh vedomostei v ukrainskykh zemliakh v arkhachnyi period // Bezpeka informatsii. — №1. — 2012. — S. 55–63.

4. *Botvinkin O.V.* Systema okhorony derzhavnoi taiemnyti v Ukraini. Istorychnyi aspekt // Pravove, normatyvne ta metrolohichne zabezpechennia systemy zakhystu informatsii v Ukraini. — №2 (13). — 2006. — S. 83–88.

5. *Huz A.M.* Istoriia zakhystu informatsii v Ukraini ta providnykh krainakh svitu: Navch. Posibnyk / A.M. Huz. — K. : KNT, 2007. — 260 s.

6. *Zdanovich A.A., Vasil'ev I.I.* Spetsluzhby v zerkale sociologii // Trudy obshchestva izuchenija istorii otechestvennykh spetsluzhb / A.A. Zdanovich, I.I. Vasil'ev. — M., 2005. — T. 2. — S.7–51.

7. Kyivskiy kniaz Yaroslav Mudryi i pidnesennia Rusi [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://superbotanik.net/referati/referaty-po-istorii/referat-ki%D1%97vskij-knyaz-yaroslav-mudrij-i-pidnesennya-rusi>.
8. *Kniaziev S.O., Botvinkin O.V., Koliesnik O.A.* Henezys systemy okhorony derzhavnoi taiemnytsi na terytorii Ukrainy. Analychnyi ohliad. — K. : Vydavnytstvo NA SB Ukrainy, 2005. — 88 s.
9. *Kotliar M.F.* Rozvidka na Rusi v XII — XIII st. // Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky. — 2007. — №16 (1). — S. 50–60.
10. *Kotliar M.F.* Rozviduvalna diialnist u Kyivskii Rusi // Voienna istoriia. — № 2. — 2002. — S. 82.
11. *Lapin N.A.* Voennoe i voenno-morskoe iskusstvo Kievskoj Rusi IX–XII vekov. — M., 1950. — S. 42.
12. *Oliinyk V.A.* Kryminalno-pravovyi chynnyk u zakhysti derzhavnoi taiemnytsi: sutnist, evoliutsiia // Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. — № 3. — 2015. — S. 156–158.
13. Polnoe sobranie russkikh letopisej. — SPb., 1851. — T.5. — 276 s.
14. *Sorokin P.E.* O nekotorykh takticheskikh priemah bor'by na vode v Drevnej Rusi // Rannesrednevekovye drevnosti Severnoj Rusi i ee sosedej. — SPb., 1899. — S. 211–215.
15. *Tolochko P.P.* Kyivska Rus / P.P. Tolochko. — K. : Abrys, 1996. — 359 s.
16. *Uryvalkin O.M.* Taiemnytsi rozvidok (diialnist taiemnykh spetssluzhb na terytorii Ukrainy). — K. : KNT, 2007. — 352 s.
17. The Early History of Kyiv [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://press.princeton.edu/chapters/s5285.pdf>.
18. Ploky Serhii. The origins of the Slavic Nations / Serhii Ploky. — Cambridge. 2006. — P. 379.
19. Sermons and rhetoric of Kievan Rus' [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://shron.chtyvo.org.ua/Illarion_Kyivskiy/Sermons_and_rhetoric_of_Kievan_Rus_anhl.pdf
20. *Zaroff R.* Organized Pagan Cult in Kyivan Rus'. The invention of foreign elite or evolution of the local tradition? // Studia Mythologica Slavica II. — 1999. — p. 47–76.
21. The Historiographical and Archaeological Evidence of Autonomy and Rebellion in Chersōn: a Defense of the Revisionist Analysis of Vladimir's Baptism (987–989) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://etheses.bham.ac.uk/4865/9/Feldman13MRes_redacted.pdf.

Сергієчук В. Поняття державної таємниці і захист відомостей, що становили державну таємницю, за часів Київської Русі

У статті висвітлюються історичні аспекти поняття державної таємниці та її захисту за часів Київської Русі. Також пропонуються підходи до періодизації становлення захисту державної таємниці за часів Київської Русі, що дасть змогу більш системно підійти до висвітлення історії захисту відомостей, що становили державну таємницю, за вищевказаний період.

Ключові слова: державна таємниця, Київська Русь, захист, відомості.

Сергейчук В. Понятие государственной тайны и защиты сведений, которые составляли государственную тайну, во времена Киевской Руси

В статье освещаются исторические аспекты понятия государственной тайны и ее защиты во времена Киевской Руси. Также предложены подходы по периодизации становления защиты государственной тайны во времена Киевской Руси, что

позволит более системно подойти к освещению истории защиты сведений, которые составляли государственную тайну за вышеуказанный период.

Ключевые слова: государственная тайна, Киевская Русь, защита, сведения.

Sergiichuk V. The Concept of a State Secret and Protection of Information Constituting a State Secret at the Time of the Kyivan Rus

In this article, the historical aspects of a concept of a state secret and its protection at the time of the Kyivan Rus are researched. The approaches for the periodization of development of state secrets protection at the time of the Kyivan Rus are suggested. The results of the research will allow providing a more systematic approach to the coverage of the history of the protection of information constituting a state secret for the previously mentioned period.

Keywords: State Secret; Kyivan Rus; Protection; Information

Стаття надійшла до редакції 23.12.2016.